

HRVAT ROBERTO VISIANI – DALMATA SIBENICENSIS, BOTANIČAR I DOMOLJUB, ZNANSTVENIK SVJETSKOGA GLASA

IVO TRINAJSTIĆ
(Šumarski fakultet, Zagreb)

UDK 58(091): 929 Visiani
Pozvano predavanje
Primljeno: 20. IV. 1993.

SAŽETAK. Šibenčanin Roberto Visiani (1800–1878) jedan je od vodećih europskih botaničara XIX. stoljeća. Praktički čitav svoj znanstveni vijek proveo je u Padovi, gdje je bio profesor botanike na padovanskom sveučilištu, te upravitelj čuvenoga botaničkog vrta, najstarijega na svijetu.

Svjetsku botaničku slavu stekao je velikim, reprezentativnim djelom *Flora Dalmatica*, koje je u razdoblju 1842–52. u tri dijela bilo tiskano u Leipzigu, a poslije dopunjeno još trima dodacima (*Supplementa*).

Kao izuzetan domoljub, po profesiji liječnik, vlastitim je sredstvima proširio i obnovio tadašnju bolnicu u Šibeniku. Prema vlastitoj želji pokopan je na šibenskom groblju Sv. Ane. Uspomena na Visianija obnovljena je prigodom 100. godišnjice njegove smrti 1978. uspjelim znanstvenim simpozijem.

Uvod

Nepodijeljeno je mišljenje da je veliki znanstvenik i domoljub Roberto Visiani svjetsku slavu stekao u prvom redu kao botaničar. Upravo sam se zbog toga i prihvatio pisanja o Visianiju, jer sam i sam botaničar, slično kao i Visiani – florist i taksonom. Zato ću najveću pozornost posvetiti baš onom dijelu Visianijeve aktivnosti koju je i on sam smatrao najvažnijom u svome životu. Osim iznošenja i prepričavanja tuđih misli, mogu pritom pridonijeti i vlastitim spoznajama te kritički ocijeniti svaki od tekstova koji sam imao prilike proučiti. Dakako, podataka je tako mnogo da je bilo teško odlučiti se koliko prostora posvetiti pojedinim područjima Visianijeva djelovanja.

Čitatelj koji bude želio saznati više o Visianiju nego li se moglo iznijeti u ovome prikazu, moći će to lako postići, jer sam u popis literature uvrstio sve izvore do kojih sam mogao doći, bez obzira na to jesam li ih sve naveo i u tekstu.

Životni put Roberta Visianija

Roberto Visiani rodio se je 9. travnja 1800. u Šibeniku, gdje je kršten u crkvi župe Sv. Trojstva, a uz ime Robert dodana su mu još dva imena: Antun i Alojz. Kako navodi

S. Grubišić,¹ obitelj Visiani podrijetlom je iz Venecije, odakle su se njezini potomci doselili u Split. Obitelj, pak, Visianijeva djeda, ljekarnika Antuna Roberta Visianija, oko 1765. dolazi iz Splita u Šibenik, gdje je on vodio vlastitu ljekarnu, koja se nalazila u povijesnome, središnjem dijelu gradske jezgre, na današnjem Krešimirovu trgu.²

Šibenik je potkraj XVIII. i na početku XIX. stoljeća bio mali provincijski grad, stanovništvo kojega je najvećim dijelom živjelo od zemljoradnje i ribarstva, pa je i u njemu i u njegovoj široj okolici vladalo opće siromaštvo. Upravo u doba Visianijeva rođenja i njegove najranije mladosti prestala je, nakon pada Venecije, 400 godina duga mletačka dominacija, a u kratkom razdoblju što je slijedilo izmijenile su se austrijska i francuska vlast, te je Šibenik opet 1813, nakon pada Napoleona došao pod vlast Austrije.

Visianijev djed imao je dva sina – Lujđija i Ivana Krstitelja, Visianijeva oca. Visianijev otac, Ivan Krstitelj Visiani završio je medicinu na Sveučilištu u Padovi i bio ugledan šibenski liječnik, a posebice se zauzimao za poboljšavanje zdravstvene i higijenske kulture te za podizanje nove bolnice u Šibeniku, u kojoj je bio i prvim liječnikom i ravnateljem. Oženio se Šibenčankom Magdalenom Dražić³ i s njom imao sinove Petra i Roberta.

Roberto Visiani pohađao je osnovnu školu i nižu gimnaziju u rodnom Šibeniku, a višu gimnaziju pohađao je i završio u splitskome sjemeništu. Slijedeći obiteljsku tradiciju, odlazi u Padovu, gdje 1817–22. studira medicinu, te postiže diplomu doktora medicine i kirurgije.

Međutim, kod mladoga se Visianija već zarana pobudilo osobito zanimanje za prirodu, pogotovo za biljke, odnosno za botaniku, što zapaža i profesor Bonati, profesor botanike na padovanskome medicinskom fakultetu, koji je Visianija ubrzo zavolio i njegovo znanje vrlo cijenio. Tijekom školskih praznika, koje provodi u rodnome gradu Šibeniku, Visiani odlazi na duge botaničke izlete u njegovu užu i širu okolicu te skuplja i proučava bilje. On sam o tome kaže sljedeće: »U jesen 1820. prošao sam šibensko područje, obišao sam jedan dio trogirskoga primorja, a splitsku okolicu i Dalmatinsku zagoru sam samo letimično pregledao. Godine 1822. kroz isto to godišnje doba i sljedeću zimu pažljivije sam proučavao biljke između Šibenika i Trogira. Godine 1824, prošavši ponovno kroz ista mjesta, došao sam u Makarsku i popeo se na Biokovo ... Kroz prošlo proljeće ... pažljivo sam obišao dio priobalne Dalmacije, pošao sam na otok Brač, te istraživao klisure nad Omišem koje obiluju mnogim, vrlo rijetkim vrstama.«⁴ Razloge takvim aktivnostima navodi Visiani na drugom mjestu: »Smatrao sam umjesnim započeti djelo o bilju Dalmacije, koliko mi to sile dopuštaju, zbog toga što se s velikom ljubavlju bavim proučavanjem bilja i što sam vrlo bogato područje svoje domovine u tu svrhu više puta prokrstarilo.«⁵ Zanimljivo je i ovom prilikom istaknuti da Visiani svaki put, kad spominje Dalmaciju ističe da je to njegova domovina, a često umjesto imena Dalmacije upotrebljava izraz »moja domovina«.

¹ S. GRUBIŠIĆ, Visiani i rodni grad Šibenik. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika 1983, sv. 10, str. 27–48.

² M. D. GRMEK, Zdravstvene prilike i medicina u Šibeniku do početka XX. stoljeća. *Šibenik – spomen zbornik o 900. obljetnici*, Šibenik 1976, str. 529.

³ P. MAZZOLENI, *Ricordo dell'inaugurazione del monumento sepolcrale a Roberto de Visiani*. Šibenik 1880.

⁴ Visianijev *Stirpium* u prijevodu J. Radića, pod naslovom: *Ogled dalmatinskog bilja.*, str. 37–38. Čakavski sabor u Splitu, Split 1978.

⁵ *Ibid.*, str. 13–14.

Kao rezultat navedenih, početnih istraživanja mladoga Visianija ugleda u Padovi svjetlost dana 1826. knjižica kojoj je dao naslov *Stirpium Dalmaticarum Specimen* (Ogled dalmatinskoga bilja), u kojoj iznosi rezultate vlastitih istraživanja.^{6,7}

Kratko vrijeme po završetku studija (1822–26) ostaje Visiani u Padovi kao asistent profesora Bonatija, a zatim odluči vratiti se u Dalmaciju sa željom da svoje bogato liječničko znanje iskoristi na dobrobit svojega naroda, ali i sa »žarkom željom« da što bolje prouči biljni svijet Dalmacije. I kad se 1826. ispraznilo mjesto gradskoga liječnika u Kotoru, vrati se u domovinu da na samome izvoru, vlastitom rukom ubere što više biljaka i da floru Dalmacije prouči što detaljnije. U Kotoru je proboravio oko dvije godine i tada upoznao floru njegove šire okolice. Tu otkriva i opisuje za znanost nove biljne vrste *Seseli globiferum* Vis. u Kotoru, a na Orjenu otkriva vrstu *Lonicera glutinosa* Vis.

Iz Kotora uputi se Visiani u Drniš, gdje je proboravio narednih pet godina i vrlo detaljno proučio floru toga dijela Dalmatinske zagore. Konačno imenovan je okružnim liječnikom u Budvi, gdje se zadržao oko godinu dana.

Visiani je tako u liječničkom zvanju proveo oko osam godina u Dalmaciji, radeći uz svoje redovite dužnosti i na istraživanjima dalmatinske flore. Očito je da je nerazvijena sredina, koja je zbog suparničkih talijanskih i austrijskih interesa, što su se sukobljavali na prostoru tadašnje Dalmacije, u znanstvenom, pogotovo prirodoznanstvenom smislu predstavljala daleku i zaostalu provinciju Europe, koja nadobudnom Visianiju nije mogla pružiti sve ono za čim je težio.

Visianiju se tada, kako smo to jednom prilikom naveli,⁸ pružila jedinstvena životna prilika da u potpunosti izrazi svoju nadarenost i istraživački duh, te već dotad stečeno znanje. Naime, njegov učitelj, profesor Bonato povukao se 1835. u mirovinu, a time je katedra botanike na Sveučilištu u Padovi ostala slobodna. Prema tadašnjim propisima i običajima koji su vladali u uljudbenoj Europi, kandidati koji su imali preduvjete, morali su se da bi bili izabrani podvrgnuti provjeri svojega znanja putem strogih ispita, a kandidat koji bi pokazao najbolje znanje bio bi izabran. Visiani se tako, s namjerom da pristupi natječaju uputi u Beč, središte botaničke znanosti toga dijela Europe.

Da bismo uopće mogli shvatiti koliki je fizički napor morao uložiti u putovanje te da bismo si pokušali predočiti kako je Dalmacija u to doba bila daleka i izolirana zemlja, navedimo da je Visiani do Beča putovao, kako to bilježi B. Šulek,⁹ čitavih mjesec dana, a isto mu je toliko vremena bilo potrebno i za povratak u rodni kraj.

Visiani je u siječnju 1836, nakon što je vrlo povoljno ocijenjen na natječajnom ispitu, izabran za namjesnoga učitelja, a godinu dana potom i za profesora botanike i upravitelja botaničkoga vrta Sveučilišta u Padovi. Na tom položaju proveo je više od 40 godina izuzetno plodnoga rada, a botanički vrt u Padovi, najstariji na svijetu,^{10,11,12} pod njegovim je vodstvom doživio svoj preobražaj i procvat, kakav poslije nije nikad više nadvisio.

⁶ R. VISIANI, *Stirpium Dalmaticarum Specimen*. Typis Crescinianis, Patavii 1826.

⁷ I. TRINAJSTIĆ, Visianijev »*Stirpium Dalmaticarum Specimen*« preteča djela »*Flora Dalmatica*«. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 119–135.

⁸ I. TRINAJSTIĆ, Hrvatski prirodoslovci (21) – Roberto de Visiani. I. životni put. *Priroda*, 64/1975, br. 4, str. 115.

⁹ B. ŠULEK, Roberto de Visiani. *Rad JAZU*, 1879, knj. 50, str. 176–197.

¹⁰ R. VISIANI, *Dell'origine ed anzionità dell'Orto Botanico di Padova*. Tipi G. B. Merlo, Venezia 1839.



Sl. 1. Portret Roberta Visianija

Iako Visiani po preuzimanju katedre botanike i uprave botaničkoga vrta u Padovi 1836. nije više imao prilike često boraviti u rodnome Šibeniku, bio je dušom i tijelom vezan za svoj zavičaj i tu je duboku povezanost sa svojom domovinom osjećao čitav život. Želio je biti povezan s njom i nakon smrti, pa je svoje najbliže oporučno zadužio da mu mrtvo tijelo prenesu u domovinu i pokopaju u Šibeniku.

Baš početkom svibnja, kad se prebogata flora Dalmacije okiti najljepšim uresom, umre 1878. godine Roberto Visiani, a bi mu ispunjena i posljednja želja: mrtvo njegovo tijelo prenijeto je u rodni mu grad Šibenik, gdje je uz velike počasti, 10. srpnja 1880. pokopan »u kamenoj grobnici na groblju Sv. Ane«,¹³ na onom istom groblju, gdje počivaju i njegovi roditelji.

»Visiani je položen u otmjeni kamenoj sarkofag na čijem začelju piše »FLO-RA DALMATICA«, a na čelu sarkofaga ploča omeđena s dva vitka kamena stupića spletena u obliku okruglastih kordonaca koji završavaju također kamenim križem. Ispod se nalazi oblikovana kružnica, gdje ima doći slika ili sigurno bolje portret pokojnika. Ispod toga slijedi natpis na latinskom jeziku ... Natpis je napisao Mauro Ricci na poticaj tadašnjeg šibenskog biskupa. Grobnicu je isklesao Dominik Pasini.«¹⁴

»Grobnica se veoma dobro uočevala, izuzevši kamenu ploču ... Zbog toga je Muzej grada Šibenika, u povodu 100. obljetnice Visianijeve smrti obnovio natpis i na natpisnoj ploči umetnuo Robertov portret izrađen u plitkom reljefu od bronce. Obnovu natpisa i izradu Visianijeva portreta izveo je šibenski likovni umjetnik Branko Vukorepa.«¹⁵

Da bismo ličnost Visianija (sl. 1) bar malo plastičnije upoznali, neće biti na odmet pokazati kakav je dojam ostavio na J. Pančića, tada istaknutog botaničara na slavenskom jugu, prigodom njihova prvog susreta na skupu prirodnjaka i liječnika u Beču, gdje se s Visianijem i pobliže upoznao, pa u nekoliko redaka opisuje i njegov lik riječima: »Vizijani je bio čovek tela slaba, ali, sa neobične energije i velike umerenosti, durašna, te je i pored mnogih pretrpljenih bolesti lepu starost doživio. Naravi je bio tihe, ponašanja gospodskog, u većem društvu od malo reči u poverljivom razgovoru vrlo ljubazan,

¹¹ R. VISIANI, *L'Orto Botanico di Padova nell'anno MDCCCXLII*. Angelo Sicca, Padova 1842.

¹² G. GOLA, *L'Orto Botanico: Quattro secoli di attività (1545–1945)*. Editore Liviana, Padova 1947.

¹³ S. GRUBIŠIĆ, *Op. cit.*, str. 43.

¹⁴ P. MATKOVIĆ, Svjetski botaničar Robert Visiani Šibenčanin – značajni hortikulturni stvaralac. *Hortikultura*, 43/1976, br. 3, str. 105.

¹⁵ S. GRUBIŠIĆ, *Op. cit.*, str. 47.

mного krat i šaljiv. Da bi mogao sve, čim raspoláže, jednoj nauci da posveti, nije se nikad ženio, a kako je pored toga bio i jako štedljiv, mogao je u mnogim prilikama znatne izdatke da čini za poboljšanje bašte koja je upravi njegovoj poverena bila i u kojoj je većinu svoga života proveo.«¹⁶

Visiani je sva svoja znanstvena i ostala djela napisao ili na latinskom ili na talijanskom jeziku. Materinski jezik hrvatski, ili kako ga je on zvao »ilirski«, naučio je i govorio uglavnom samo u roditeljskoj kući s najbližima te s narodom s kojim je dolazio u dodir na botaničkim istraživanjima i u liječničkoj praksi. Nijedan tekst nije napisao na hrvatskome jeziku, a da bi se svomu materinskom jeziku odužio, u svome najpoznatijem djelu *Flora Dalmatica* uz latinska imena biljaka dodaje i »ilirske« (hrvatske) narodne nazive (sl. 2), koje je sam čuo i pribilježio za boravka i službovanja po Dalmaciji, a mnoga su mu narodna imena pribilježili i suradnici, naročito hvaranin Matija Botteri.¹⁷

Da hrvatski, materinski jezik i jezik svoje mladosti, Visiani ni u starosti nije zaboravio, možemo razabrati iz jednoga njegova pisma Pančiću, o čemu Balabanić piše sljedeće: »Kad mu je Pančić poslao svoju dendrologiju (*Šumsko drveće i šiblje u Srbiji*, op. I. T.) žali što mu knjiga neće biti od koristi jer ne zna ćirilicu, a to bi značilo da mu jezik uopće nije bio problem.«¹⁸

Visianijev znanstveni opus

Učeni ljudi – umjetnici i znanstvenici prošlih stoljeća bili su mahom svestrani i široko obrazovani. Vrlo su se često umjetnici okušavali u znanosti, a znanstvenici u umjetnosti. Tako je svestran bio Michel-

I N D E X I I I.

NOMINUM ILLYRICORUM CUM SYNONIMIA BOTANICA.

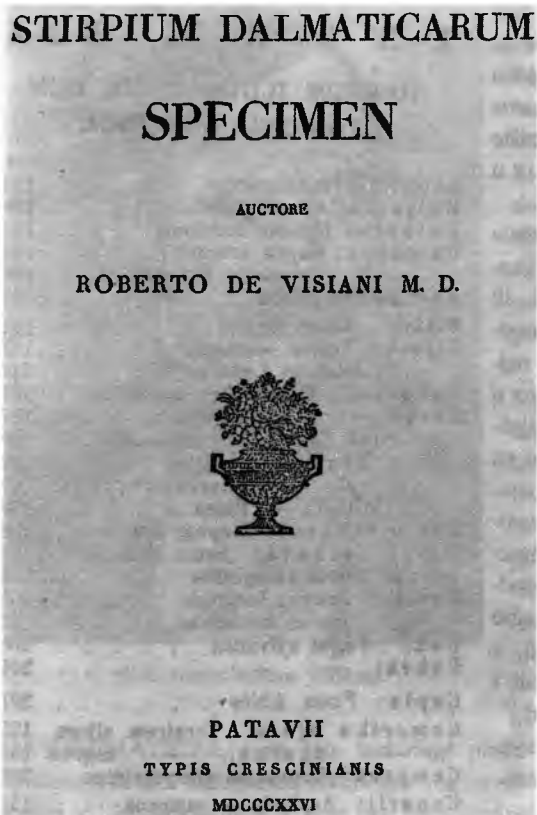
	PAG.
Alog: Agave americana	124
Baljuska: Allium pallens	138
Balucka: Muscari comosum	149
Baluscka: Gagea arvensis	147
— Colchicum Bivoniae	156
Bar: Setaria italica	61
Blitva: Beta vulgaris	241
Bljst: Tamus communis	164
— Humulus Lupulus	218
Bokarich: Convallaria majalis	162
Bor: Pinus nigricans	199
— bjeli: — halepensis	200
— czarni: — Pinaster	199
— divji: — sylvestris	199
— pitomi: — Pinea	200
Boxur vöddeni: Naphar luteum	198
Brada Aranova: Arum italicum	184
Brist: Ulnus campestris	221
Brulla: Scirpus lacustris	109
— Juncus maritimus	112
Buk: Fagus sylvatica	206
Bukva: — —	206
Čapin: Pinus Abies	201
Čemerika bjela: Veratrum album	155
— czarna: — nigrum	155
Čempres: Cupressus sempervirens	201
Čeparlj: Asphodelus ramosus	153
Čepris: — —	153
Česmika planinska: Juniperus nana	203
Česmina: Quercus Ilex	208
Čiopriss: — —	208
Čipres: Cupressus sempervirens	201
Čjafran: Crocus Pallasii	120
— — sativus	121
Čvičchie czarevo: Convallaria majalis	162
— gjurgevo: — —	162
Czarkvina: Parietaria diffusa	218
Czarnigrab: Carpinus duinensis	210
Czarnika: Quercus Ilex	208
Czer: — Cerris	208
Čvit rumenai: Amaranthus paniculatus	246
Divja jabuka: Aristolochia Clematitis	195
Divljak: Avena sativa	70

Sl. 2. Primjer »ilirskih« (hrvatskih) imena biljaka iz djela *Flora Dalmatica*

¹⁶ J. PANČIĆ, Dr Roberto de Vizijani. Nekrolog. *Glasnik Srpskog učenog društva*, 1879, knj. 47, str. 314.

¹⁷ I. TRINAJSTIĆ, Matija Botteri – prirodoslovac samouk. *Zbornik simpozija Hvar u prirodnim znanostima*. JAZU, 1977, str. 235–238.

¹⁸ J. BALABANIĆ, O Visianijevim pismima Pančiću. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 166.



Sl. 3. Naslovna stranica *Stirpiuma*

polustoljetna marljiva rada sveukupnim se svojim znanstvenim opusom uvrstio među vodeće botaničare XIX. stoljeća. S istraživanjima dalmatinske flore započeo je 1820. godine, a 1826. objavljuje svoj prvijenac *Stirpium Dalmaticarum Specimen*⁶ (sl. 3).

»Visianijev *Stirpium* je knjižica 'kvart' formata, a broji ukupno 91 stranicu. Prva stranica sadrži osnovne podatke o djelu (naslov, autora, tiskaru). Preko čitave 3. stranice otisnuta je posveta bečkom botaničaru Jacquinu, a na četvrtoj 'motto' preuzet iz Linnéa. Iza toga slijede četiri nepaginirane stranice poglavlja kojemu je dao naslov 'Prooemium'. Ostali dio *Stirpiuma* koji se odnosi na sam predmet istraživanja je paginiran i to opći prikaz krajine s pregledom dotadašnjih botaničkih istraživanja, pod naslovom 'De Dalmatia ejusque vegetatione' paginiran je rimskim brojevima od I–XXIII, dok je preostali dio *Stirpiuma*, u kojem Visiani iznosi rezultate vlastitih istraživanja, paginiran arapskim brojevima od 1–57. Na kraju, pridodano je djelu 8 tabela, označenih rimskim brojevima (I–VIII) sa crtežima 11 biljaka – 10 cvjetnica i 1 lišajem.«¹⁹

U povodu 100. obljetnice Visianijeve smrti objavljeno je reprint-izdanje *Stirpiuma* i njegov prijevod na hrvatski J. Radića pod naslovom *Ogled dalmatinskog bilja* u izdanju Čakavskog sabora u Splitu.

¹⁹ I. TRINAJSTIĆ, Visianijev »*Stirpium Dalmaticarum Specimen*«. *Op. cit.*, str. 120.

angelo, a čuveni Leonardo da Vinci, veliki slikar, bio je konstruktor mnogih tehničkih pronalazaka. Naš Ruđer Bošković bio je filozof i prirodoslovac. Znanstvenici su u svome znanstvenom radu istraživali različita znanstvena područja i autoritativno iznosili rezultate istraživanja različitih struka. I dok su bogoslovna učilišta davala široku filozofsku naobrazbu, medicinski su fakulteti prošlih stoljeća pružali široku prirodoznanstvenu, prvenstveno biološku naobrazbu, dakako u opsegu tadašnjega znanja. Zato se iz redova liječnika i ljekarnika javljaju i najveći umovi bioloških znanosti.

Dakako, da od navedenoga, općeg pravila Visiani nije mogao biti iznimka, pa iako je već od mladih dana pokazivao izrazite sklonosti za prirodne znanosti, u prvom redu za botaniku, završava on medicinu i jedno vrijeme radi kao liječnik.

Međutim, kako je to uvodno spomenuto, Visiani se već od samoga početka studija posvetio istraživanjima flore Dalmacije i tijekom

Budući da smo se svojedobno⁷ poblizje osvrnuli i izvršili detaljnu analizu *Stirpiuma*, ovom bismo prigodom iznijeli samo najzanimljivije pojedinosti. Visiani u *Stirpiumu* opisuje ukupno 12 novih taksona i to 11 cvjetnica i 1 lišaj. Od toga broja, kako se poslije pokazalo, za znanost su nove samo dvije vrste i one su upravo iz *Stirpiuma* ušle u znanstvenu literaturu, a to su *Sesleli tomentosum* Vis. i *Satureja subspicata* Bartl. ex Vis., obje važne endemične biljke hrvatske flore. Osim toga zapisao je Visiani u *Stirpiumu* sveukupno 764 vrste vaskularnih biljaka. Kako Visiani u *Stirpiumu*, kojega je u samom uvodu («Prooemium») smatrao pretečom sustavnih florističkih istraživanja, navodi samo one biljne vrste koje je sam uočio i zabilježio, *Stirpium* nam je dragocjen i za proučavanje rane faze Visianijeva znanstvenog razvitka.¹⁹

Na temelju podataka koje navodi i sam Visiani,^{6,11} proputovao je on razmjerno detaljno priobalni i kopneni dio Dalmacije (Dalmatinsku zagoru), a od otoka u početku samo Brač. Već kao profesor botanike u Padovi uputio se 1837. na otok Hvar i tom su ga prigodom upozorili na Matiju Botteri, zaljubljenika u prirodu, koji mu je poslije pomogao kod terenskih radova.^{17,20}

»Visiani je u mladom Botteriju pobudio tako veliko zanimanje za prirodu da se on svim svojim snagama bacio na proučavanje žive i nežive prirode, ne samo rodnog mu otoka Hvara već praktički čitave Dalmacije, osobito pak Hvara, Visa, Brača i Palagruškog otočja.«²¹ Tako je Botteri postao najistaknutiji skupljač bilja za Visianijev herbar, a u najvažnijem Visianijevu djelu *Flora Dalmatica* najviše je podataka o bilju otoka Hvara.²²

Kako navodi i E. Mayer,²³ najvažniji Visianijevi suradnici u skupljanju materijala, osim Botteri, su: A. Alschinger, F. Neumayer, F. Petter, A. Stalio, J. Kargl te poznati tršćanski botaničar Muzio Tommasini, koji je osobito detaljno proučavao floru kvarnerskih otoka: Krka, Cresa i Lošinja. Visiani im se odužio tako što je njihova imena ovjekovječio u imenu neke biljne vrste, prozване po njima. Tako je jednu novoopisanu kupusnjaču dalmatinske flore nazvao *Brassica botteri* Vis., po Botteriju, lazarkinju *Asperula staliana* Vis. po Staliju, grašar *Cytisus alschingeri* Vis. po Alschingeru, smudnjak *Peucedanum petteri* Vis. po Petteru, krčagovinu *Amphoricarpus neumayeri* Vis. po Neumayeru te pušinicu *Heliosperma tommasinii* Vis. po Tommasiniju.

I dok su navedeni suradnici bili zaslužni za skupljanje dokumentacijskog materijala na terenu, po raznim dijelovima Dalmacije, saski kralj Friedrich-August, i sam pasionirani botaničar-amater, koji je hrvatski primorski predio od Istre do Boke kotorske te planinu Velebit i sam prošao,²⁴ zaslužan je za tiskanje knjige *Flora Dalmatica* u Leipzigu, a vlastitom je rukom, da olakša posao Visianiju, ispravljao pogreške u otisnutome tekstu. Njemu u počast nazvao je Visiani prelijepu, endemičnu zečinu koja

²⁰ D. HIRC, Matija Botteri – Hrvatski prirodoslovac i glasoviti jezikoznanac. *Hrvatska vila*, 3/1884, br. 15, str. 234–235.

²¹ I. TRINAJSTIĆ, Matija Botteri – prirodoslovac samouk. *Op. cit.*, str. 236.

²² I. TRINAJSTIĆ, Pregled flore otoka Hvara. *Acta botanica Croatica* (u tisku).

²³ E. MAYER, Naši botanici in Roberto Visiani. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 145–152.

²⁴ B. BIASOLETTO, *Relazione del viaggio fatto nella primavera dell'anno 1838 della Maesta Federico Augusto di Sassonia nell'Istria, Dalmazia e Montenegro*. Trieste 1841.

raste samo na Maloj Palagruži (*locus classicus et unicus mundi*), daleko na pučini Jadrana, imenom *Centaurea friederici* Vis. Evo što o tome piše Šulek: »Saksonski kralj ponudi mu se, da će on sam ispravljati dalmatinsku floru, ako se bude tiskala u njegovu gradu Lipskom ... Ne zna čovjek, komu ovaj plemeniti čin ispravljanja više na čast služi, dali Visianu, il samomu kralju.«²⁵

Tako 1842. godine izlazi u Leipzigu iz tiska prva knjiga (Vol. I) glavnoga Visianijeva djela *Flora Dalmatica* (sl. 4), 1847. druga knjiga (Vol. II), a 1852. i treća (Vol. III). Visiani time nije završio rad na istraživanju dalmatinske flore, a istraživanja proširuje i na susjednu Bosnu i Crnu Goru, pa još triput objavljuje dodatke (*Supplementa*). Godine 1872. objelodanjuje *Florae Dalmaticae Supplementum ... etc.*,²⁶ potom *Florae Dalmaticae Supplementum ... etc. (Pars prima)*,²⁷ a 1882, nakon Visianijeve smrti P. A. Saccardo tiska i treći dio: *Florae Dalmaticae Supplementum ... etc. Pars secunda*.²⁸

Prema analizama pojedinih botaničara iz razdoblja duljeg od jednoga stoljeća,^{29,30,31,32,33,34} Visiani u djelu *Flora Dalmatica* navodi 663 roda, 1 884 vrste i 360 varijeteta vaskularnih biljaka, a ako pribrojimo i *Supplementa*, više od 2 700 taksona dalmatinske flore.

Iako su i floristička i taksonomska istraživanja nakon Visianija³⁵ nastavljena na prostoru Dalmacije velikim zamahom, a ta istraživanja nisu posustala sve do naših dana, možemo bez dvoumljenja ustvrditi da je *Flora Dalmatica* još nakon više od 150 godina važan izvor mnogobrojnih znanstvenih podataka.

²⁵ B. ŠULEK, *Op. cit.*, str. 193.

²⁶ R. VISIANI, *Florae Dalmaticae Supplementum*. Opus suum novis curis castigante et eugente (auctor). *Mem. Ist. Veneto*, 1872, vol. 16, br. 1, str. 33–229.

²⁷ R. VISIANI, *Florae Dalmaticae Supplementum alterum, adjectis plantis in Bosnia, Hercegovina et Montenegro crescentibus*. Pars prima. *Ibid.*, 1877, vol. 20, br. 1, str. 115–219.

²⁸ R. VISIANI, *Florae Dalmaticae Supplementum alterum, adjectis plantis in Bosnia, Hercegovina et Montenegro crescentibus*. Pars secunda (posthuma). *Ibid.*, 1882, vol. 21, br. 1, str. 477–546.

²⁹ A. E. FÜRNRÖHR, *Flora dalmatica sive Enumeratio stirpium vascularium quas hactenus in Dalmatia lectas et sibi observatas descripsit digessit rariorumque iconibus illustravit Robertus de Visiani, Dalmata Sibenicensis, Med. Dr., in Patavina studiorum universitate rei herbariae Professor hortique Praefectus etc. etc.* Vol. I. Cum tabul. aen. XXV. Lipsiae, apud Friedericum Hofmeister. 1842. 252 S. in 4. *Flora* (Regensb.), 1(26)/1843, br. 16, str. 249–257.

³⁰ A. E. FÜRNRÖHR, *Op. cit.*, Vol. II. Cum tabul. aen. XXVIII. Lipsiae, apud Friedericum Hofmeister. 1847. X. et 265 p. in 4. *Ibid.*, 6(31)/1848, br. 1, str. 1–10.

³¹ A. E. FÜRNRÖHR, *Op. cit.*, Vol. III. Pars. I. Lipsiae apud Friedericum Hofmeister. 1849. IV. et 190. p. in 4. *Ibid.*, 8(33)/1850, br. 36, str. 569–575.

³² A. E. FÜRNRÖHR, *Op. cit.*, Vol. III. Pars 2. Cum tabul. aen. IV. Lipsiae apud Friedericum Hofmeister. 1852. in 4. *Ibid.*, 10(35)/1852, br. 14, str. 218–222.

³³ P. ASCHERSON, *Florae Dalmaticae Supplementum*. Opus suum novis curis castigante et augente Prof. Roberto de Visiani etc. Venetiis Typis Josephi Antonelli 1872 (Ex Vol. XVI Mem. R. Instit.) Qu 189 S X colorierte Taf. *Botanische Zeitung* (Leipzig), 30/1872, str. 617–622; 632–643.

³⁴ E. MAYER, Visianijeva »Flora Dalmatica« sa stališća sodobnih botaničkih dosežkov. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 49–55.

³⁵ A. FORENBACHER, Istorijski pregled botaničkih istraživanja kraljevine Dalmacije od Visianija do danas. *Rad JAZU*, 1914, knj. 202, str. 51–95.

FLORA DALMATICA

SIVE

ENUMERATIO STIRPIUM VASCULARIUM

QUAS HACTENUS

IN DALMATIA LECTAS ET SIBI OBSERVATAS

DESCRIPSIT DIGESSIT

RARIORUMQUE ICONIBUS ILLUSTRAVIT

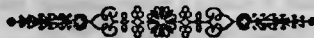
ROBERTUS DE VISIANI,

DALMATIA SIBENICENSIS

MEDICINAE DOCTOR, IN PATAVINA STUDIORUM UNIVERSITATE REI HERBARIARUM PROFESSOR HORTIQUE PRAEFECTUS,
INSTITUTI ET ATHENAEI VENETI, ACADEMIARUM SCIENTIARUM LITTERARUM ARTIUMQUE PATAVINARUM, SCIENTIARUM
TAURINENSIS, GEORGOPHILORUM FLORENTINAE, AGRONOMICAE VINDOBONENSIS, MEDICAE ET HISTORIAE NATU-
RALIS DRESDENSIS, BOTANICAE RATISBONENSIS, MEDICO-BOTANICAE LONDINENSIS,
NATURAE CURIOSORUM MOSQUENSIS, ALIARUMQUE SODALIS.

VOL. I.

CUM TABULIS AENEIS XXV.



LIPSIÆ,

APUD FRIEDERICUM HOFMEISTER.

1842.

Nedavno su E. Mayer³⁴ i Lj. Ilijanić³⁶ pokušali valorizirati Visianijev znanstveni doprinos biljnoj taksonomiji, ali nedovoljno uspješno, jer su se priklonili autoritetima koji su zbog nedovoljna poznavanja velikog bogatstva flore ne samo Dalmacije, već i čitavoga balkanskog prostora, određen broj od Visianija opisanih vrsta zanemarili, a rod *Pancicia* Vis. praktički anulirali, nepravilno podredivši jedinu njegovu vrstu *P. serbica* Vis. rodu *Pimpinella*. Takvih primjera ima više. Zbog toga će jedna od zadaća novih naraštaja botaničara – taksonoma i florista biti kritička analiza od Visianija opisanih taksona, status kojih još nije dovoljno jasan, te da s pomoću modernih, objektivnih metoda (npr. kariologije, molekularne biologije, biokemije, numeričke taksonomije i dr.) ustanove koje od Visianijevih taksona treba kao vrijedne uvrstiti u svjetsku riznicu znanosti, a koje revidirati.

Visianija-znanstvenika cijenili su na različite načine, a biljni taksonomi su poštovanje prema njemu izražavali na način uobičajen pri imenovanju novih taksona, tako da su niz biljnih vrsta, i živućih, i izumrlih, označili njegovim imenom. Tako su, npr., njegovi suradnici i suvremenici njemu u čast imenovali³⁷ sljedeće taksone: *Colchicum visianii* Parl., *Eryngium visianii* Teyber, *Gypsophila visianii* Béguinot, *Onosma visianii* Clementi, *Ornithogalum visianicum* Tommasini, *Potentilla visianii* Pančić, *Senecio visianianus* Papafava te *Verbascum visianianum* Reichenb. fil., a možemo istaknuti da ni kasniji botaničari nisu zaboravili njegovo ime, pa npr. A. Degen³⁸ opisuje vrstu *Pulmonaria visianii* Deg. a suvremeni botaničari, također imenuju po njemu novootkrivene vrste, npr. Č. Šilić³⁹ opisuje vrstu *Satureja visianii* Šilić, a B. Korica⁴⁰ vrstu *Asperula visianii* Korica.

Znanstvena i učena društva, te akademije počast su Visianiju za njegov znanstveni opus izrazili tako da su ga birali za svoga člana. Visiani je bio član čak 35 različitih društava i znanstvenih akademija, među kojima možemo navesti samo neke – Akademija znanosti u Padovi, Torinu, Firenzi, Beču, Drezdenu, Londonu, Moskvi, a 1876. izabran je i za počasnoga člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Visiani – uvaženi hortikulturni stručnjak

Kad je 4. ožujka 1837. Visianiju bila povjerena uprava nad botaničkim vrtom u Padovi, nakon nevremena koje ga je nešto prije opustošilo, dao se on svim svojim žarom na njegovu obnovu. Kako je P. Matković, naš poznati hortikulturni stručnjak, više puta

³⁶ Lj. ILIJANIĆ, Nove vrste prema Visianiju i njihov današnji taksonomski status. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 57–67.

³⁷ Č. ŠILIĆ, Biljne takse kojima je dato ime u čast Roberta Visianija primjenljive i u hortikulturi. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 121–122.

³⁸ A. DEGEN, *Flora Velebitica* 3. Budapest 1937.

³⁹ Č. ŠILIĆ, *Satureja visianii*, sp. nov. – nova vrsta genusa *Satureja* L. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 337–347.

⁴⁰ B. KORICA, *Asperula visianii*, nova spec., und *A. staliana* (Rubiaceae), Endemiten der Inseln Mitteldalmatiens. *Plant Systematics and Evolution* (Wien), 1979, vol. 133, br. 1/2, str. 71–76.

pisao o Visianiju^{41,42,43,44,45} kao o uvaženom vrtlarskom stručnjaku XIX. stoljeća i vrlo iscrpno i dokumentirano analizirao taj dio njegove sveukupne djelatnosti, ovom se prilikom nećemo osvrtni na to.

Već smo istaknuli da je botanički vrt u Padovi pod Visianijevom upravom doživio pun procvat. Visiani je, međutim, bio prvi koji je na temelju proučavanja povijesnih podataka ustanovio¹⁰ da je taj vrt najstariji na svijetu i 1845. organizirao veliku izložbu cvijeća u povodu njegove 300. godišnjice.

Visiani je poznatu »Goetheovu palmu«, palmu koja je velikoga njemačkog pjesnika Goethea pobudila na razmišljanje o preobrazbi biljaka i koji je rezultate svojih razmišljanja objavio u radu pod naslovom »Die Metamorphose der Pflanzen«, zaštitio od zime posebno izgrađenim staklenikom. Upravo je Visiani, kako to navodi Cappelletti,⁴⁶ zaslužan što je Goetheov posjet padovanske botaničkom vrtu otet zaboravu, te je tako i palma koju je čuveni pjesnik promatrao postala slavna.

Visiani je nakon dugogodišnjih upornih pokusa prvi eksperimentalno proučio oprašivanje i oplodnju vanilije (*Vanilla planifolia*) i o tome 1844. izvijestio u posebnom radu,⁴⁷ kojega je s talijanskoga 1978. preveo B. Marinković.⁴⁸

Kad je nadvojvoda Maksimilijan, brat austrijskoga cara i kralja Franje Josipa i budući car Meksika, odlučio na otoku Lokrumu sagraditi ljetnikovac i podignuti botanički vrt tropskoga i subtropskoga bilja, pozvao je Visianija da prouči njegovu klimu i biljni svijet te hortikulturene mogućnosti za podizanje perivoja egzotičnog bilja. Kao rezultat toga izašla je 1863. u Trstu iz tiska Visianijeva knjižica pod naslovom *Sulla vegetazione e sul clima dell'isola di Lacrova in Dalmazia*. Tu Visiani potanko nabraja klimatološke parametre, samonikle biljne vrste i niz vrsta koje su se na Lokrumu već otprije uzgajale kao ukrasne.^{49,50,51} Kao što znamo, Maksimilijan ipak nije sagradio ljetnikovac na Lokrumu, već veliki dvorac »Miramare« kraj Trsta.

Botaničari Visiani i Parlatore kao predstavnici Italije putuju 1869. po kraljevu nalogu na hortikulturnu izložbu u Sankt Peterburg, i o tome podnose izvješće u posebnom

⁴¹ P. MATKOVIĆ, *Op. cit.*, br. 3, str. 100–106, 112; br. 4, str. 130–134.

⁴² P. MATKOVIĆ, Godina 1978. posvećena je u našem vrtlarstvu Robertu Visianiju Šibenčaninu, znamenitom hortikulturnom stvaraocu i svjetskom botaničaru. *Hortikultura*, 45/1978, br. 1, str. 22–24.

⁴³ P. MATKOVIĆ, Robert Visiani, nadahnuti hortikulturni stvaralac. *Ibid.*, br. 3, str. 92–101.

⁴⁴ P. MATKOVIĆ, Robert Visiani Šibenčanin svjetski botaničar i velikan hortikulture misli i djela. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 17–21.

⁴⁵ P. MATKOVIĆ, Robert Visiani Šibenčanin – istaknuti hortikulturni poslanik. *Ibid.*, str. 99–112.

⁴⁶ C. CAPPELLETTI, R. de Visiani e Goethe. *Ibid.*, str. 203–207.

⁴⁷ R. VISIANI, *Del metodo e delle avvertenze che si usano nell'O. B. di Padova per la coltura, fecandazione e fruttificazione della Vainiglia*. Cum Tipi di Giuseppe Antonelli. Venezia 1844.

⁴⁸ B. MARINKOVIĆ, O načinu i pažnji što se primjenjuju u Botaničkom vrtu Padove zbog uzgoja, oplodnje i rodnosti vanilije. Bilješka Prof. Roberta Visianija (prijevod). *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 125–130.

⁴⁹ S. HORVATIĆ, Osebnost vegetacije otoka Lokruma. *Priroda*, 56/1969, br. 4, str. 98–100.

⁵⁰ B. ŠIŠIĆ, Prof. Robert Visiani o vegetaciji otoka Lokruma. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 118–120.

⁵¹ S. HEĆIMOVIĆ, Visiani i otok Lokrum. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 175–179.

knjižici.⁵² Ta je činjenica posebice važna, jer su sredinom XIX. stoljeća hortikulturene izložbe bile ujedno i međunarodni botanički kongresi, a taj u Sankt Peterburgu je bio peti po redu.^{53,54,55} Visiani je i u Sankt Peterburgu primljen s velikim počastima i kao botaničar i kao hortikulturni stručnjak.

Visiani – filozof i pjesnik

Visiani se okušao i u pjesništvu, a pisao je i filozofske tekstove. Kako smo mi, u drugoj polovici XX. stoljeća, skoro na pragu XXI, ipak uže specijalizirani, meni je kao nestručnjaku teško, praktički nemoguće, pisati, raspravljati, a i prepričavati sadržaje Visianijevih djelomičnih ili »čistih« filozofskih tekstova. Zainteresiranoga čitatelja upućujem na radove C. Mike, objavljene nekoliko puta.^{56,57,58} Moglo bi se ovdje samo u najkraćim crtama spomenuti ona filozofski obojena Visianijeva razmišljanja u kojima raspravlja o pojmovima rod, vrsta, podvrsta, rasa i sl. Načini razmišljanja o navedenim kategorijama (taksonima) prije pojave Darwina i nakon objavljivanja njegova djela *O postanku vrsta na temelju prirodne selekcije*, 1859. znatno se razlikuju. Međutim, danas, kad nam na raspolaganju stoji golemo znanje o strukturi tvari i funkcioniranju nasljednog aparata, te njegovoj genetičkoj strukturi, kad su u znanost uvedeni pojmovi »notospecies«, »ekospecies«, »mikrospecies« itd., rasprave o tome što je vrsta još nisu završene i još nema objektivnog mjerila kako je ograničiti i definirati.⁵⁹

Visiani – dobrotvor i domoljub

Kad je Visiani postao profesorom botanike i upraviteljem padovanskoga botaničkog vrta, taj mu je položaj donosio znatne novčane prihode, a kako je po prirodi bio skroman i štedljiv, a bez obitelji, mogao je odvojiti poprilična novčana sredstva i za druge potrebe, pa i dobrotvorne svrhe. Tako »boravak u Italiji, njegovi uspjesi, slava velikog znanstvenika i bezbrojna priznanja što je stekao nije u njemu oslabilo vezanost za zavičaj i rodni Šibenik. Mnogo je glasovitih Šibenčana koji su isticali svoju svezu s rodnim gradom, ali Robert Visiani spada u one koji su svoju privrženost Šibeniku posvjedočili djelom ... Prilike u Šibeniku trajno su ga zanimale, a osobito zdravstvene prilike u kojima živi stanovništvo. Godine 1863. Visiani je boravio u Šibeniku. Tom prigodom odlučio je poboljšati i unaprijediti bolničko-zdravstvenu službu grada. Stara

⁵² R. VISIANI, F. PARLATORE, *Esposizione di ortocoltura a Pietroburgo*. Riv. Agr. Com., Firenze 1869.

⁵³ J. DOSTAL, *Botaničká nomenklatura*. Československa Akademie Véd, Praha 1957.

⁵⁴ B. A. STARASTIN, Istoričeskij očerk međunarodnyh botaničeskikh kongressov. *Botaničeskij žurnal*, 60/1975, br. 7, str. 1044–1057.

⁵⁵ I. TRINAJSTIĆ, XII. međunarodni botanički kongres u Lenjingradu 3–10. VII. 1975. *Priroda*, 65/1976, br. 4, str. 126–128.

⁵⁶ C. MIKA, Robert Visiani i prosvjetiteljstvo. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 115–117.

⁵⁷ C. MIKA, Robert Visiani kao filozof. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 75–92.

⁵⁸ C. MIKA, Robert Visiani kao jezikoslovac i pjesnik. *Ibid.*, str. 427–442.

⁵⁹ I. TRINAJSTIĆ, O problemu shvaćanja širine vrste u florističkim i taksonomskim djelima. *Bilten Društva ekologa Bosne i Hercegovine*, ser. B, 5/1990, str. 23–28.

šibenska bolnica koja je podignuta kao prizemna zgrada ... nije više mogla zadovoljiti potrebe 60-tih godina. Robert je odlučio proširiti bolnicu o svom trošku, pa je radi toga (podizanja prizemne zgrade na kat) šibenskoj općini stavio na raspolaganje 2 800 fiorina. Radovi su bili relativno brzo izvedeni, te je obnovljena i proširena šibenska bolnica otvorena u srpnju mjesecu 1864. Tom su prigodom Odbor za proširenje bolnice u Šibeniku, šibenska općina i Dalmatinski sabor izrazili zahvalnost i priznanje Robertu za veliki doprinos u rješavanju jednog od najvažnijih komunalnih problema Šibenika – bolničko-zdravstvene zaštite.⁶⁰

Možemo reći da je Visiani održavao dugogodišnje prijateljske veze sa Šibenčaninom Nikolom Tommaseom, s kojim je bio povezan još iz školskih klupa, te je s njim bio u intenzivnoj prepisci. Prema pismenim bilješkama dr. Ivana Šugara, koje mi je ljubazno stavio na raspolaganje i na čemu mu i ovom prilikom zahvaljujem, Tommaseo i Visiani su izmijenili velik broj pisama. U Padovi se tako čuvaju 73 pisma koja je Tommaseo pisao Visianiju. Svaki ga put oslovljava »Dragi Visiani« (»Caro Visiani«), a jednom između ostaloga piše i »naša siromašna Dalmacija«. Iz toga je jasno vidljivo da im je domovina Dalmacija cijeloga života bila prirasla srcu.

Analiziramo li, međutim, bogatu dokumentacijsku građu koju je iza sebe ostavio Tommaseo, a koju je u novije doba i kod nas detaljno proučio I. Katušić,⁵⁷ možemo uočiti da je Tommaseo cijeloga života u domoljubnom smislu bio u procjepu između Dalmacije i Italije. Dalmacija je bila zemlja njegove mladosti, a Italija zemlja njegova uspjeha. Konačno je, izgleda, ipak prevladala ljubav prema rodnoj Dalmaciji, pa čak i jedan dio svoga bogatog opusa piše »ilirskim«, tj. hrvatskim jezikom.

Nasuprot njemu, Visiani se nijedan čas nije dvoumio. Njegova je domovina do kraja života bila rodna Dalmacija. Želio je, napokon, u njoj biti i pokopan.

Visiani je, osim toga, svoje domoljubne osjećaje i povezanost s rodnim krajem isticao i na različite druge načine, svaki put kad mu se za to pružala i najmanja prilika. Neprestance je isticao kako mu je dužnost što bolje proučiti floru »domovine Dalmacije«, a uz svoje ime Roberto de Visiani dodaje »Dalmata Sibenicensis« kako bi istaknuo da potječe iz Dalmacije i grada Šibenika. Neumorno je bilježio narodna »ilirska« imena biljaka, smatrajući se »Ilircem«, slično kao što su i Visianijevi suvremenici Gaj i njegovi sljedbenici isticali »ilirsko ime«, koje je tek poslije zamijenjeno hrvatskim. I samo da usputno pripomenemo dobro poznatu činjenicu da je hrvatsko ime upravo u Dalmaciji po prvi put u povijesti bilo uklesano u kamen, ali se to u Visianijevo doba još nije znalo onako jasno kao danas.

Danas se to zna, pa smo Visianijevo domoljublje željeli istaknuti i u samome naslovu ovoga članka – »Hrvat Roberto Visiani, Dalmata Sibenicensis«.

LITERATURA

Osim na ovdje citiranu literaturu čitatelj se upućuje i na izvore navedene na dnu pojedinih stranica.

J. BALABANIĆ, »Korisnost i ljepota bilja« – O Visianijevom nastupnom govoru na Sveučilištu u Padovi. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 107–110.

L. CURTI, La cattedra di botanica a Padova all'epoca del de Visiani. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 69–73.

⁶⁰ S. GRUBIŠIĆ, *Op. cit.*, str. 38.

- A. FORENBACHER, Visianijevi prethodnici u Dalmaciji. *Rad JAZU*, 1913, knj. 200, str. 203–208.
- P. FUKAREK, II. radni sastanak sekcije za istočne i dinarske Alpe međunarodnog udruženja za istraživanje vegetacije – Herbar Roberta Visiani-a u Padovi. *Narodni šumar*, 16/1962, br. 1/3, str. 137–144.
- P. FUKAREK, Doprinosi R. Visianija dendrologiji Jugoslavije. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 209–214.
- D. HIRC, Ispravci radnjama dra. Aurela Forenbachera »Visianijevi prethodnici u Dalmaciji« i »Istorijski pregled botaničkih istraživanja kraljevine Dalmacije od Visianija do danas.« *Rad JAZU*, 1914, knj. 204, str. 171–181.
- G. G. LORENZONI, L'Erbario della Flora Dalmata di R. Visiani. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 181–184.
- Lj. MARKOVIĆ, Visianijev doprinos poznavanju flore Šibenika i njegove okolice. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 371–375.
- F. MAYER, Stirpium Dalmaticarum Specimen autore Roberto de Visiani M. D. Patavii typis Crescinianis 1826. *Flora* (Regensburg), 10/1827, sv. 1, br. 1, str. 125–127.
- P. MAZZOLENI, *Il primo centenario della nascita del professore dot. Roberto de Visiani*. Zadar 1900.
- D. MOROVIĆ, Zoološki prinosi Roberta Visianija. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 113–117.
- A. PAGANELLI, L'Orto Botanico dell'Università di Padova e l'opera di Roberto De Visiani. *Ibid.*, str. 93–98.
- J. PASINI, Historijat bolnice u Šibeniku. *Liječnički vjesnik*, 79/1957, br. 9/10, str. 458–459.
- Z. PAVLETIĆ, Tri pisma iz dopisivanja Josipa Pančića s Robertom Visianijem. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 122–124.
- Z. PAVLETIĆ, Pisma Josipa Pančića prijatelju i kolegi Robertu Visianiju. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 153–159.
- G. A. PIRONA, Della vita scientifica di Roberto De Visiani. *Atti R. Istit. Veneto SSLLAA*, ser. 5, 1879, vol. 5, str. 637–672.
- J. RADIĆ, Doprinos R. Visianija poznavanju flore Biokova. *Zbornik Roberta Visianija Šibenčanina*. Muzej grada Šibenika, 1983, sv. 10, str. 137–141.
- E. ŠOLIĆ, Poznavanje flore Biokova do danas. *Ibid.*, str. 349–364.
- I. TRINAJSTIĆ, Robert de Visiani, znanstvenik svjetskog glasa, u povodu 100-godišnjice smrti. *Hortikultura*, 45/1978, br. 3, str. 86–92.

CROATIAN ROBERTO VISIANI – DALMATA SIBENICENSIS, BOTANIST AND PATRIOT, THE WORLD-FAMOUS SCIENTIST

SUMMARY. Šibenik born Roberto Visiani (1800–1878) is one of the leading 19th century botanist. He spent practically whole of his scientific life in Padua where he taught botany at the University of Padua and was director of the Botanic garden, the oldest one in the world.

He owes his world-wide botanist fame to his extensive and representative three volume work *Flora Dalmatica* published in Leipzig between 1842 and 1852 and completed later with another three supplements (*Supplementa*).

As a distinguished patriot, physician by profession, he used his own financial means to extend and renew the hospital in Šibenik. He was buried, according to his wish, in a sarcophagus in the cemetery of St. Anne in Šibenik. The memory of Visiani was refreshed by a very successful conference (Symposium) held on the occasion of one 100th anniversary of his death.